

93940497-5	30/04/2025	הארץ - תרבות וספרות	עמוד 6	1	34.81×24.66
טעמם של דברים נסתרים - מאת שרה סביר - 25910					

בוא וראה מה האהבה עשתה בי

דרווישים מחוללים במופע התייחדות סופי צילום: ארפי

(״שריעה״ ו״סונה״ בערבית) לא מספקים את רצונה של הנפש ואת הגעגועים לאלוהים. היא פורצת מעבר לכך. ״השריעה (ובמקביל ההלכה היהודית) מלמדת את כללי ההתנהגות הנוגעים לעשייה באיברי הגוף, לעבודת האיברים; לפי נימיות ׀הסופית׀ יש כללים נוספים, מיוחדים, הקרויים בביטוי הכולל טריקה... השריעה גם אם לא בבחינת הלכה רתית אלא בבחינת דרך המלך, מנוטת את עבודת האיברים שלי: אני מכבדת את חוקי המדינה ומצייתת להם; לחר־קי התנועה, לכללי המקצוע שבו אני עוסקת, אפילו לכללי המקצוע שבו אני עוסקת, אפילו לכללי לשון ודקדוק... כאשר לפנימיות, כאן אני בוחנת את מצבי הנפש ואת הלכי הרוח השונים שאני מזהה בעצמי מתוך כוונה לת־קנם״ (עמ' 152).

כאן גם מתחיל להתבהר כי המסורת הסוד־פית אמנם שקועה עמוק בתוך עולם האסלאם, באורח החיים הדתי שהוא דורש ובמורשת שלו, אולם מה שיש לה להציע נוגע לרבים מקוראי הספר. כללי ההתנהגות וההשתייכות לקהילה רתית הם המעטפת שמקיפה את מה שמעסיק כל אדם, מעבר לגבולות רת כזו או אחרת. הספר פורש מרחב שלם ומרתק מתוך העולם הסופי, ומתוכו לא ניתן להציג אלא היבטים מרכזיים שיכולים למצוא נתיבות בלבו של אדם, גם אם אינו מוסלמי, וגם אם איננו דבק באלוהים. ראשון שבהם הוא הפסיכולוגיה האנושית שנעה בין ה״נפס״ ו״הלב״. ה״נפס״

(אל נבלבל את המונח הזה עם ה״נפש״ בע־ברית) הוא בפשטות ה״אני״ שלו, ההיצמדות אל הוזהות וההרגלים שמאפשרים לנו לתפקד ולשרוד בחיים השגנתיים שלנו ומגנים על קיומנו. עוצמתו של ההיבט הזה בחיינו נגז־רת מכך שאיננו רואים כל אפשרות להתקיים

פים: אנתולוגיה״, 2008) ומלווים במבואות, ובתרגומה מאנגלית לעברית של ספר שכת־בה אידנה טויד־י, מורתה בעת שהותה האר־כה באנגליה. הספר נקרא באותו שם, ״טעמם של דברים נסתרים״, והוא התפרסם לפני כעשרים שנה. ושוב חוזרת סבירי אל אותו מקום ועם אותה כותרת לספר, אבל איזה הבדל. לא מדובר בעיבוד או ערכון של התר־גום הקודם אלא בכתיבה מחדש שנסמכת על דייקנות מבורכת מהמעגל האקדמי עם מסע אישי אל העולם והמסורת הסופיים.

הכוונה נמסרת כבר במבוא: ״עולם וכח־ני ורב־פרספקטיבות מסקרן את חוקרי הדת ׀האקדמיים׀ האמונים על מתודות אנליטיות, השוואתיות ופרשניות; מתודות אובייקטיביות כביכול, המבקשות להרחיק עדויות אישיות וכיוונים סובייקטיביים. חכמי הלב, הגם שחלקם השתתפו מעת לעת בהתנצחויות התיאולוגיות ובמחקר האקדמי, מונעים על ידי דחף אחר, דחף לחוות עולם שאין בו נפרדות או, לפחות להתנסות במצבים שבהם וזהותם האישית מתג־

מדת, או אפילו נעלמת, לנוכח מרחב אל־אישי, קוסמי. השחרור אפוא אינו רק מתפישות עולם ומעיקרי אמונה, אלא גם ממשחקי תפקידים וזהויות״ (עמ' 2–3).

שני קווים מלווים את הספר, אלוהים וסי־מני־שאלה. האלוהים איננו אורח מפתיע בסי־פר שעוסק במסורת הסוד של האסלאם, שבה ההכרה בקיומו האחד והיחיד של האלוהים, ״אללה״, הוא אחד מחמש החובות הבסיסיות של כל מאמין. הוא אומר זאת במפורש בלשור־נו ב״שהאדה״, שפירושה עדות והצהרה ש״אין אלוהים בלעדי אללה״. מאות סימני שאלה מפורזים בספר. ריבוי השאלות מצהיר כמעט במפורש על התייגות מקביעות חותכות על הסופיות. הן מונעות הצגת דברים דוגמטית ומאפשרות לקוראים לקחת מהספר את המנה שמתאימה להם.

אחזור אחורה אל ציר הדברים כולם, האלוהים, ואוסף שאלות משלי בהקשר של ספר שפונה אל קהל ישראלי ב־זמננו: האם אפשר לדבר על אלוהים בלי ליפול למלכודת של פוליטיקת וזהויות (האלוהים שייך לדתיים שמאמינים בו, לאיזה רת)? באיזה אופן עשוי אדם להתקרב לאלוהים או להרגיש את קרבי־תו בתוכו פנימה? ובעיקר, האם השימוש במלה אלוהים איננו מרחיק קוראים חילוניים ש״אין אלוהים כלבם״ משום שהמונח עצמו מעורר בהם אנטגוניזם וריחוק? מה להם ולספר הזה?

נוכחות האלוהים בעולם היא תחושה עמר־קה ויסודית שמלווה את הכתבים הסופיים, אבל הם אינם פטורים מהשאלה אם הכללים והמצ־וות של הדת והקהילה מספיקים כדי להרגיש את אותה קרבה אינטימית (״אנס״ בערבית) לאלוהים. במלים אחרות, השתייכות לקהילה רתית ודבקות בדרישות של החוק והמסורת

ספרה של שרה סבירי פורש מרחב שלם ומרתק מתוך העולם הסופי הנכון לכל אדם, גם אם אינו מוסלמי, וגם אם איננו דבק באלוהים. זהו אותו רובד של סוד וגעגועים למשהו אחר, שלא תמיד אנחנו יודעים אפילו לכנותו בשם, שמטלטל אותנו ומטריד את הנורמות השגורות בחיינו

רוני ויינשטיין

טעמם של דברים נסתרים, מאת שרה סבירי, הוצאת מאגנס, 2025, 226 עמודים

עונג בקריאת ספרה של שרה סבירי מתחיל במגע עם השפה, עם העברית הצלולה, הישירה, הנקייה ממניירות והעשירה עד־כדי ניחוח של ספרות טובה. לפני כ-800 שנה עמדה משפחת התיכור־נים מול האתגר של תרגום חיבורים מדעיים ופילוסופיים בערבית אל העברית והכניסה רובד שלם לשפה העברית שמאפשר לנו עד היום להתפלסף ולדבר על ״מהות״, ״איכות״ ו״כמות״. בדומה להם, שרה סבירי אינה הול־כת בדרך השגורה כשצריך למצוא מונחים עבריים למורשת הסופית הקדומה, שבה עוסק הספר, ואיננה מכנה אותם ״מיסטיקונים״.

המונח הזה נעשה שגור בעקבות חקר הד־תות שהתפתח בהקשר אירופי־נוצרי (בעיקר פרוטסטנטי) בעיקר מאז ראשית המאה ה-19. במקום זה היא משתמשת, והלוואי שמונח זה ישתגר בעברית המודרנית, בביטוי ״חכמי הלב״, שמסורתם היא ״חוכמת הלב״. עניין של סמנטיקה? ממש לא. מדובר ברצון להבין את התופעה במונחיה שלה ולא להביט עליה דרך משקפיים שנסמכים על סביבה תרבו־תית אחרת לגמרי. ״חוכמת הלב״ מצביעה על מרכזיותו של ״הלב״ ורומזת גם אל השור־שים העמוקים בסביבה של התרבות השמית והיס־יתכונית המשותפת ליהודים ולמוסלמים, שהרי המונח מופיע כבר בספר שמות, בפרשת ״ויקהל־פקודי״ (עמ' 8–11). בהמשך היא מתא־רת בעוד חידוש לשוני את חכמי הלב שזוכים לחזיונות עזים בשם ״חזיונאים״.

ברקע הדברים עומדת ההיכרות העמוקה עם המסורת הסופית המוקדמת שעליה כתבה סבירי בספרים ומאמרים חשובים כחוקרת מהתחום האקדמי, מאנתולוגיה של מקורות סופיים מתורגמים לעברית משובחת (״הסר־

משוגע, אבל במקור אפשר לתרגם את המור־נח כאחוזי־שד או שרוי במחלת האהבה. מסר־פר עליו שכאשר שאלו את מג־נון על חיות הטרף שבקרבתן חי ענה ״לילא״, שאלו אותו על ההרים סביבו ענה ״לילא״, שאלו אותו על האנשים שהכיר ועל עצמו וענה ״לילא״.

היקום כולו נשאב אל האהבה אל לילא. יחסי האהבה בין האוהב והאהוב (שהשי־רה עשויה להציג כגבר או אשה) היו הקרקע לגידול של שירת אהבה מפוארת במשך דורות שהושרה בערבית, פרסית, אורדו או טורקית. אחד הידועים שבהם הוא המשורר הטורקי המפורסם יונוס א־מֶרָה (1238–1320), שאחד משיריו נזכר בספר (עמ' 39–40): ״אני הולך בועד בועד / האהבה צבעה אותי בדם / כבר לא חכם ולא טיפש / בוא ראה מה האהבה עשתה בי... נורד כמו מג־נון טרוף אהבה / באבק הדרכים את האהוב רואה / קם ומתעור־דר עצוב / בוא וראה מה האהבה עשתה בי״.

הטעימה מ״טעמם של הדברים״ היא הבסיס להשתקעות במרחב הסופי העשיר, ומשום־כך אחת ממעלותיו של הספר היא שמסלול חייה של סבירי לא התמקד רק בכתבים הסופיים שאותם חקרה באופק האקדמי שלה והנגישה באנתולוגיה הסופית העשירה, תחנות בחייה האישיים נארגו אל המורשת הסופית ואל מור־ריה. המורים מהעבר נוכחים כמו דמויות חיות עד עצם היום הזה. לאורך הספר היא חושפת רגעים אישיים באופן ישיר וגלוי־לב שהובילו אותה לאהבת חכמי הלב של עולם האסלאם ולמסר האוניברסלי שיש במסורת זו.

כך היא מעידה, כשהיא מנסה לתת פשר לחלומות של אל־יחכים אל־תרמד־י, אחד המור־רים הסופים האהובים במיוחד עליה, ושל אשתו: ״אני מקלפת את השכבות ׀של סיפורי החלור־מות של בני־הזוג׀ באיטיות ובתשומת לב וצופה בדרמה המתגלה לעיני לבי ממש... היא מספרת לו מה שהוא אומר לה — ואז מופיעה הכותבת (אנוכי) ומוסיפה את עצמה לשרות הנפשות הפועלות. בריבוד הקולות נוסף גם קולי: אני כותבת, שהוא כתב, שהיא אמרה, שהוא אמר... הן האינטימיות, הן הנומינליות ׀יסוד המורא וההורד׀ שבסיפור החלום בוקעות דרך המחיצות — של החלום, של השפה, של הרמויות - ונוג־עות גם בלבי״ (עמ' 128, בדילוגים).

והדברים נוגעים בלב, בלב הסופי, בלב הקורא, בלב האנושי. הדברים שבספר ראויים לקריאה איטית, במנות קטנות, ברווחים של עיכול ומחשבה. עולם עשיר ורב־שכבתי שפור־רץ את גבולות האסלאם נפרש לפנינו בסבלנות ובאהבה. בנקודת הזמן שלנו, שבה יש עוינות ואלימות קשה בין ישראל ובין איום שמגיע מכיוון האסלאם, הספר הזה, אם להשתמש בפר־פרזה על אחד מספרי השירה של מאיר ויזלטיר, הוא ״דבר אופטימי״. וזו עוד מעלה של ספרה של שרה סבירי ״טעמם של דברים נסתרים״.